

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

№195/2020

Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечне для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління **постановляю:**

1. Схвалити Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (додається).
2. Кабінету Міністрів України щорічно затверджувати план заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схваленої цим Указом.
3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ

25 травня 2020 року

СХВАЛЕНО
Указом Президента України
від 25 травня 2020 року
№ 195/2020

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ **розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій** **українській школі**

I. Загальні положення

Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (далі – Національна стратегія) розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу.

Розроблення Національної стратегії обумовлене необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг. Формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні.

Національна стратегія ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

- створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;
- основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні;
- формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності (відповідно до потреб, інтересів тощо), достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;
- усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо);
- моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах суспільного життя;
- знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування;
- усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя.

Надзвичайно важливим є оволодіння всіма зазначеними компетенціями не лише здобувачами освіти, їх батьками, педагогічними працівниками, наставниками, асистентами, а й іншими особами, які працюють із дітьми шкільного віку, забезпечують їх навчання, виховання та розвиток.

Національна стратегія розроблена на виконання Указу Президента України від 7 грудня 2019 року № 894 “Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей” та конкретизує основні напрями реалізації розбудови безпечного і здорового освітнього середовища відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344; Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988; Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1018, та Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку,

затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 року № 530.

Національна стратегія розроблена з урахуванням стратегічних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальної стратегії охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016 – 2030 роки, розробленої на підтримку Цілей сталого розвитку, та відповідно до Конвенції ООН про права дитини.

Формування та застосування учнями компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя, сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку, проголошених ООН (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1) і підтриманих Україною відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”.

Національна стратегія визначає мету, стратегічні цілі, принципи, завдання та підходи у формуванні безпечного і здорового освітнього середовища для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, учасників освітнього процесу, громадськості.

II. Сучасний стан розбудови безпечного і здорового освітнього середовища та проблеми, які потребують вирішення

Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя. Батьки учнів як учасники освітнього процесу, що зацікавлені в існуванні максимально безпечного освітнього середовища, здатного забезпечити належні і безпечні умови навчання, виховання, розвитку дітей, для досягнення цих цілей мають долучатися та активно сприяти формуванню у дітей гігієнічних навичок та засад здорового і безпечного способу життя.

Безпечне і здорове освітнє середовище є сукупністю умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Формування безпечного і здорового освітнього середовища вимагає вирішення низки проблем, зокрема, пов'язаних із фізичним, психологічним насильством та булінгом (цькуванням), безвідповідальним використанням Інтернету, недостатньою готовністю педагогічних працівників запобігати та протидіяти насильству та булінгу (цькуванню) серед учасників освітнього процесу, непопулярністю серед дітей та підлітків культури здорового харчування, малорухливим способом життя, належним рівнем їх медичного забезпечення, а також загалом несистемним підходом до формування культури здорового та безпечного способу життя у суспільстві, недостатністю співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем.

Так, за даними опитування, проведеного у 2018 році Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка, 38 відсотків учнів-респондентів ставали жертвами образ протягом останніх двох місяців, а ображали інших у цей період 35 відсотків учнів. Поширеним явищем стала і практика цькування в Інтернеті (кібербулінг). Насильство та булінг (цькування) призводять до миттєвих та віддалених медичних, соціальних та економічних проблем. Наслідки можуть позначатися протягом усього життя. Серед них – проблеми із психічним здоров'ям, фізичні травми, рання вагітність та проблеми з репродуктивним здоров'ям, антисоціальна поведінка, інфекційні та неінфекційні захворювання, зниження академічної успішності та припинення навчання.

Однією з головних проблем здоров'я дітей є поширення надлишкової ваги тіла та ожиріння. Згідно зі статистичними даними Міністерства охорони здоров'я України за 2017 рік з 7 млн 615 тис. дітей віком до 17 років 13,3 відсотка страждали на ожиріння, і щороку в Україні фіксується приблизно 15,5 тис. нових випадків дитячого ожиріння. Діти з ожирінням більше піддаються ризику розвитку цукрового діабету 2-го типу та серцево-судинних захворювань, вони досить часто потерпають від стигми та дискримінації і, як наслідок, розвитку психологічних проблем та соціальної ізоляції. Причинами поширення надлишкової ваги та ожиріння серед дітей і підлітків переважно є нераціональне харчування та малорухливий спосіб життя.

За даними опитування Всесвітньої організації охорони здоров'я в рамках проекту “Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді”, у 2018 році 87,6 відсотка хлопців та 93,6 відсотка дівчат станом на час опитування не курили, що свідчить про позитивну тенденцію порівняно з аналогічними даними 2014 року. При цьому вживання спиртних напоїв залишалось досить поширеним серед підлітків – 40 відсотків учнів хоча б один раз вживали алкоголь. Серед 17-річних їх частка сягала 61 відсоток, вона збільшилася з 2014 року на 17 відсотків (у 2014 році мали досвід уживання

алкоголю в середньому 44,8 відсотка); 22,8 відсотка учнів уживали алкоголь протягом останнього місяця (42 відсотки 17-річних). Кожен п'ятий, хто вживав алкоголь, робив це приблизно три – п'ять днів на місяць.

Статевий досвід до 18 років мали 40,3 відсотка хлопців та 27,8 відсотка дівчат. Із тих, хто отримав статевий досвід до повноліття (34 відсотки), отримали його саме до 15 років, а 30 відсотків тих, хто має статевий досвід, не користуються презервативами. Основним джерелом знань щодо статевих стосунків 58 відсотків підлітків назвали Інтернет.

Психічне здоров'я та благополуччя учнів є таким самим ключовим елементом, як і фізичне здоров'я. Порушення депресивного спектра, підвищений рівень тривожності та агресивності, самоушкоджувальна поведінка та суїцидальні спроби – одні з найпоширеніших проявів порушення психологічного благополуччя серед дітей та підлітків.

Проблеми із психічним здоров'ям у дітей можуть призвести до погіршення результатів навчання, фізичного здоров'я, нестійких соціальних зв'язків та майбутніх перспектив самореалізації, а також різного роду девіантних форм поведінки. Відповідно додаткової уваги потребує профілактика психічних розладів, просвітницька робота з питань психо- та медіагігієни, розвиток та підвищення якості психологічних послуг у закладах освіти, первинної медичної допомоги, а також підтримка психічного здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу.

Проблемою, яка потребує розв'язання, є низький рівень культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії у дітей шкільного віку, інших учасників освітнього процесу, погіршення стану здоров'я учнів, недостатній рівень доступності, безпечності і комфортності умов шкільного навчання.

Причинами такої проблеми є:

- відсутність у переважної більшості дітей звичок здорового і безпечного способу життя, у тому числі здорового харчування, низький рівень їх рухової активності, недостатня сформованість у них навичок безпечної поведінки та ненасильницької, безконфліктної комунікації;
- уразливість дітей шкільного віку під час використання Інтернету, нестача навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі, неконтрольований доступ до Інтернету під час освітнього процесу;
- недостатній рівень ефективності освіти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів, що можуть сприяти безпечній життєдіяльності,

збереженню та зміцненню здоров'я, веденню здорового способу життя, безпечній комунікації;

- недостатність і зношеність матеріально-технічної бази закладів освіти, що необхідна для здобуття якісної освіти та всебічного розвитку дітей, у тому числі для забезпечення здоров'язбережувального компонента навчання, а також для забезпечення здорових та нешкідливих умов навчання;
- недостатня увага до створення у закладах освіти умов, що забезпечують фізичну безпеку та доступність освітнього середовища для всіх учнів, у тому числі з особливими освітніми потребами (відповідність вимогам пожежної, санітарно-епідеміологічної, екологічної безпеки, будівельним нормам з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування);
- відсутність ефективного та системного підходу в закладах освіти щодо попередження та реагування на прояви насильства та булінгу (цькування);
- неналежні умови для організації достатнього, якісного, безпечного, збалансованого харчування дітей у закладах освіти;
- відсутність стандартизованих норм харчування (в тому числі для дітей, які потребують спеціального дієтичного харчування) та фізичної активності відповідно до фізіологічних потреб учнів та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, що є бар'єром для формування знань та навичок здорового і безпечного способу життя;
- застарілі державні санітарні правила і норми щодо влаштування, утримання закладів освіти та організації освітнього процесу та інші санітарні правила і норми у сфері освіти;
- недостатній рівень медичного обслуговування дітей шкільного віку;
- недостатньо ефективний психологічний супровід учасників освітнього процесу;
- низький рівень залучення батьків до формування гігієнічних навичок та засад здорового і безпечного життя їх дітей;
- недостатнє використання ресурсів взаємодії та партнерства між учасниками освітнього процесу, закладами освіти і закладами охорони здоров'я, закладами культури, соціальними службами, правоохоронними органами, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, а також ресурсів волонтерської допомоги за відповідними напрямками.

III. Мета, стратегічні цілі та основні завдання Національної стратегії

Метою Національної стратегії є формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки.

Національна стратегія ґрунтується на принципах:

- пріоритету прав і свобод дитини, забезпечення прав на освіту, охорону здоров'я, безпечні умови навчання та праці;
- доступу учнів до навчання, виховання, розвитку в здоровому та безпечному освітньому середовищі без дискримінації за будь-якою ознакою;
- відповідальної взаємодії відповідно до компетенції всіх учасників освітнього процесу, державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадських об'єднань у забезпеченні належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формування у них гігієнічних навичок та засад здорового способу життя;
- стимулювання особистої відповідальності людини за збереження та зміцнення здоров'я, забезпечення безпеки власної життєдіяльності та перетворення здорового та безпечного способу життя у повсякденну практику;
- міжсекторального співробітництва та координації, комплексного підходу до організації здорового та безпечного освітнього середовища;
- наукової доказовості підходів до розбудови безпечного та здорового середовища.

Реалізацію Національної стратегії передбачається здійснювати за такими стратегічними цілями:

- здоров'язбережувальна складова освіти – зміст освіти та методики навчання формують в учнів компетентності, необхідні для здорового та безпечного життя, сприяють ухваленню рішень учнями щодо власного здоров'я, його збереження та дотримання здорового способу життя;
- комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності – підвищити рівень фізичної активності учнів шляхом формування та реалізації комплексного підходу до фізичного розвитку в закладах освіти, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, широке залучення працівників закладів освіти, батьків та місцевих громад до культури фізичної активності;

- розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок – забезпечити учнів їжею та напоями, які відповідають сучасним принципам здорового харчування, рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України, сформувати культуру здорового харчування, правильних харчових звичок, основ здорового харчування та здорового способу життя;
- удосконалення медичного обслуговування учнів та працівників закладів освіти – створення умов для медичного обслуговування дітей шкільного віку, проведення щорічних медичних оглядів, моніторингу стану здоров'я, здійснення лікувально-профілактичних заходів, у тому числі профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, виявлення чинників ризику та потенційних проблем із здоров'ям, забезпечення супроводу дітей шкільного віку із хронічними захворюваннями та надання екстреної медичної допомоги у випадку невідкладних станів, а також здійснення постійного спостереження за станом їх здоров'я та розвитком;
- ефективно психологічне забезпечення освітнього процесу – створення в закладі освіти умов, які сприяють охороні психічного здоров'я учнів та педагогів, надання їм психологічної та соціально-педагогічної підтримки;
- підготовка працівників закладу освіти та їх здоров'я – працівники закладів освіти дотримуються принципів здорового та безпечного способу життя, сприяють формуванню відповідних компетентностей в учнів, вміють запобігати проявам насильства та булінгу (цькування);
- безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища – у закладі освіти створені умови, що забезпечують належні та безпечні умови навчання, виховання, розвитку учнів, формування у них гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, створені умови фізичної та психологічної безпеки учнів, з урахуванням їх потреб та можливостей, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами;
- міжсекторальна взаємодія та залучення соціальних інституцій – заклади охорони здоров'я, органи та установи у сферах молодіжної політики, спорту, соціального захисту, культури, правоохоронні органи співпрацюють у процесі створення та забезпечення функціонування здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища. У закладі освіти на основі міждисциплінарної взаємодії та комплексного підходу за участю всіх учасників освітнього процесу формується та підтримується освітнє середовище, що відповідає їх потребам у розвитку, збереженні здоров'я та

безпеці. Батьки учнів, місцева громада, громадські організації та активісти заінтересовані у здоровому та безпечному способі життя дітей, активно долучаються до формування середовища, максимально сприятливого для всебічного розвитку та безпеки дітей.

Для реалізації стратегічних цілей Національної стратегії необхідним є здійснення таких завдань:

- формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;
- створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей;
- забезпечення відповідності змісту повної загальної середньої освіти та методик навчання сучасним потребам дитини у збереженні та зміцненні здоров'я, захисті від небезпек, підвищенні рухової активності, безпечній комунікації;
- упровадження принципу недискримінації, в тому числі конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак;
- запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;
- створення для учасників освітнього процесу можливості користуватися сучасною матеріально-технічною базою для забезпечення здоров'язбережувального компонента навчання, рухової активності, безпечних та нешкідливих умов (спортивні зали і майданчики, басейни, роздягальні, душові, туалети в будівлях закладів освіти, сучасний спортивний інвентар, нові/оновлені підручники, посібники, демонстраційне обладнання, ширококутовий доступ до Інтернету тощо);
- забезпечення готовності педагогічних працівників до надання якісних освітніх послуг у процесі забезпечення соціального та здоров'язбережувального компонентів навчання, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, психологічного супроводу учасників освітнього процесу, запобігання під час навчання проявам насильства та булінгу (цькування), порушенням прав дитини, зокрема шляхом використання Інтернету;
- удосконалення механізму надання медичних послуг дітям шкільного віку;

- інформування медичними працівниками учнів з питань вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, збереження свого сексуального та репродуктивного здоров'я, попередження поширення серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного та/або психічного здоров'я;
- удосконалення системи організації харчування в закладах освіти, яка має забезпечити формування культури здорового, збалансованого споживання їжі та питної води, а також модернізації обладнання для їдалень (харчоблоків) закладів освіти;
- здійснення моніторингу процесів реалізації соціального і здоров'язбережувального компонентів навчання, забезпечення рухової активності учнів під час освітнього процесу, запобігання насильству та булінгу (цькуванню), забезпечення здорового харчування в закладі освіти;
- упровадження в закладах освіти міжнародних програм із протидії проявам насильства та булінгу (цькування) і їх попередження;
- удосконалення механізму психологічного супроводу та підтримки в закладах освіти, запровадження дієвого механізму взаємодії закладів освіти та охорони здоров'я для охорони психічного здоров'я дітей;
- розвиток міжсекторального співробітництва та державно-приватного партнерства у забезпеченні функціонування здорового та безпечного освітнього середовища;
- створення умов для активної участі громадськості у проведенні заходів з навчання учасників освітнього процесу навичкам здорового та безпечного способу життя, запобігання насильству та булінгу (цькуванню);
- проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу, спрямованих на популяризацію здорового та безпечного способу життя, вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного або психічного здоров'я.

IV. Очікувані результати реалізації Національної стратегії

Очікувані результати реалізації Національної стратегії:

- у закладах освіти створено сучасне розвивальне, безпечне, комфортне та інклюзивне освітнє середовище, забезпечено впровадження заходів, спрямованих на формування гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, протидію насильству, соціально-психологічне навчання;

- навчання з метою збереження та зміцнення здоров'я, захисту від небезпек, підвищення рухової активності дітей є цікавим та ефективним;
- стандарти освіти містять соціальну та здоров'язбережувальну складові, навчальні та типові освітні програми орієнтовані на реалізацію здоров'язбережувального компонента навчання;
- заклади освіти відповідають критеріям санітарного та епідеміологічного благополуччя, мають сучасну матеріально-технічну базу для організації навчання, у тому числі формування здоров'язбережувальних компетенцій та забезпечення фізичної активності учнів;
- організація харчування в закладах освіти здійснюється згідно із законодавством, усі учасники освітнього процесу мають доступ до здорової їжі та питної води;
- матеріально-технічне забезпечення їдалень (харчоблоків) закладів освіти є сучасним і спроможним забезпечити потреби в здоровому та збалансованому харчуванні учнів, педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу;
- педагогічні та медичні працівники закладів освіти запобігають, попереджують та протидіють будь-яким проявам насильства;
- підвищено рівень навчання учнів із навчального предмета “фізична культура”, а також залучення учнів до рухової активності під час занять з інших навчальних предметів і після занять;
- психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти надають ефективні послуги учасникам освітнього процесу;
- оптимізовано діяльність медичної служби закладів освіти та підвищено якість її послуг;
- працівники закладів освіти, батьки, інші учасники освітнього процесу та зацікавлені особи беруть активну участь у формуванні звичок здорового способу життя, фізичної активності та безпечної поведінки дітей.

V. Реалізація, моніторинг та оцінка виконання Національної стратегії

Реалізувати Національну стратегію передбачається протягом 2020 – 2024 років. На підставі визначених стратегічних цілей та завдань Кабінет Міністрів України щороку до 1 квітня затверджує план заходів на поточний рік щодо реалізації Національної стратегії, забезпечує його виконання на засадах відкритості та прозорості, звітує про його виконання.

Реалізація Національної стратегії забезпечується в межах компетенції спільними зусиллями державних органів, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Відкритість та прозорість реалізації Національної стратегії забезпечується шляхом інформування про хід її реалізації, зокрема на вебсайтах відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

VI. Фінансове забезпечення реалізації Національної стратегії

Реалізація Національної стратегії здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

Керівник Офісу Президента України А.ЄРМАК